

zamanında Basra Valisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî tarafından 17-21 (638-642) yılları arasında fethedilen Devrak, Hûzistan bölgesinde Cerrâhiye ırmağının Devrak adı verilen kolunun iki kıyısı üzerinde kurulmuştur. Devrak ırmağı kanalla Kârûn nehrine bağlanmıştı. Su kanalları sayesinde verimli bir hale getirilen bu bölge ziraata elverişliydi. Kırmızı ve Fars'tan hacca gidip gelenler burada konaklardı. IV. (X.) yüzyıla kadar şehirde görülebilen âteşkedeler ve Sâsânîler dönemine ait birtakım önemli binalar, Devrak'ın bu dönemdeki önemli merkezlerden biri olduğunu göstermektedir. IV. (X.) yüzyılın başlarında yazılan *Hudûdü'l-âlem* adlı coğrafya kitabında Devrak güzel ve halkı refah içinde yaşayan bir şehir olarak gösterilir. Arap coğrafyacıları da burayı geniş bir alana yayılmış, çarşı ve pazarları bulunan bir yer olarak tanırlar. Şehir ayrıca kükürtlü sıcak suları ile de meşhurdur. Bölge ve şehir X. (XVI.) yüzyılda bir Arap kabilesi olan Benî Temîm tarafından işgal edildiyse de Muşa'sa' hânedanından Hûzistan valisi olarak şöhret bulan Seyyid Mübârek 1000 (1591-92) yılında bu kabileyi ülkeden çıkardı. 1029'da (1619-20) Fars beylerbeyi Devrak ve bölgesini ele geçirdi. Çok geçmeden bölgeyi bu defa bir Afşar kabilesi işgal etti. Ancak bunlar Nâdir Şah döneminde (1736-1747) Kâ'b kabilesinden Şeyh Selmân tarafından bölgeden uzaklaştırıldılar. Şeyh Selmân Devrak'ın 8 km. güneyinde, Basra körfezine 35 km. mesafede Cerrâhiye ırmağının oluşturduğu deltada Fellâhiye adıyla yeni bir şehir kurdu. Bu yüzden Devrak eski önemini kaybederek sonradan harap olmaya yüz tuttu. Şeyh Selmân, Hüvele ve diğer düşman kabilelerin saldırılarından korunmak için Fellâhiye'nin içinde müstahkem bir kale ve onu çevreleyen 3 km. uzunluğunda bir sur yaptırdı.

1933'te Şâdegân adını alan Fellâhiye, bugün Hûzistan eyaletine bağlı Şâdegân vilâyetinin (Şehrîstan) merkezidir. Yörede hurma, çeltik ve buğday üretimi yapılır. Şehrîn nüfusu 1986'da 37.049 idi. Basra körfezi sahiliyle Şâdegân arasındaki bataklık bugün hâlâ Devrakistan olarak anılmaktadır.

Devrak'a nisbet edilen tanınmış âlimler arasında muhaddis iki kardeş Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhim ed-Devrakî (ö. 252/866), Ebû Abdullah Ahmed b. İbrâhim ed-Devrakî (ö. 246/860) ile yine muhaddis Ebû Bekir el-Bezzâz Ahmed b. İbrâhim b. Hasan ed-Devrakî (ö. 383/

993) ve oğlu Ebû Ali Hasan b. Ebû Bekir ed-Devrakî (ö. 425/1034) zikredilebilir. Bu baba ve oğul İbn Şâzân diye tanınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 554, 604; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 77; İbn Rûste, *el-A'âlâ-ku'n-nefise*, s. 188; İstahîrî, *Mesâlik* (de Goeje), s. 34, 88-89, 95-96; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsim*, s. 27, 57, 258, 406, 411, 419; İbn Havkal, *Sûretü'l-arz*, s. 39, 170-172; *Hudûdü'l-âlem* (Minorsky), s. 130; Sem'ânî, *el-Ensâb*, V, 352-356; Yâkût, *Mu'cemû'l-buldân*, II, 483; Kazvî, *Âşârü'l-bilâd ve ahbârü'l-ibâd*, Beyrut, ts., s. 194; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 383; II, 545; IV, 311; VII, 308; VIII, 185; IX, 572; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1905, s. 242; Abdülhüseyn Saîdiyân, *Serzemîn ü Merdüm-i İran*, Tahrân 1369 hş., s. 501; *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 2174; DMF, I/2, s. 1004; M. Streck, "Devrak", *IA*, III, 562; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XIV/A, s. 321; L. Lockhart, "Dawrak", *El'* (İng.), II, 181.

TAHSİN YAZICI

DEVRAKÎ, Ahmed b. İbrâhim

(أحمد بن إبراهيم الدورقي)

Ebû Abdillâh Ahmed b. İbrâhîm
b. Kesîr ed-Devrakî
(ö. 246/860)

Muhaddis.

168'de (784) Bağdat'ta doğdu. Devrakî nisbesini hangi sebeple aldığı kesin olarak bilinmemekle beraber bu konuda üç ihtimal ileri sürülmektedir. Bunlardan birincisi Ahvaz'a bağlı bir kasaba olan Devraklı olması, ikincisi ailesinin uzun bir başlık türü olan *devrakıye* imal etmesi, üçüncüsü de babasının yaşadığı devirde dindar gençlere -herhalde giydikleri başlık sebebiyle- devrakî denilmesidir. Bu ihtimallerden en isabetlisinin üçüncüsü olduğu, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'in bizzat Ahmed ed-Devrakî'den yaptığı rivayetten anlaşılmaktadır. Ailesi Abdülkays kabilesinden Benî Nûkre'nin âzâtlısı olduğu için ayrıca Abdî, Kaysî ve Nûkrî nisbeleleriyle de anılır.

Devrakî çocuk denecek yaştan itibaren ilim tahsiline başladı. Büyük hadis hâfızı ve münekkithlerinin yetiştirdiği bir dönemde yaşaması sebebiyle Bağdat, Basra, Kûfe ve Vâsıt gibi ilim merkezlerini dolaşarak Hüseyim b. Beşîr, Cerîr b. Abdülhamîd, Vekî b. Cerrâh, Abdurrahman b. Mehdî, Affân b. Müslim ve Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn gibi hocalardan hadis öğrendi. Eserlerinden günümüze geldiği bilinen *Müsnedü Sa'd b. Ebî Vak-*

kâs'taki (aş. bk.) hocalarının sayısı elli altıdır. Kendisinden de Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Bakî b. Mahled, Tirmizî, Ebû'l-Kâsım el-Begavî gibi büyük muhaddisler faydalandı.

Ebû Hâtım er-Râzî'nin *sadûk** dediği Devrakî'yi Ukaylî ve İbn Hibbân *sika** olarak nitelendirmişlerdir. Sâlih Cezere Ahmed ed-Devrakî'yi ağabeyi Ya'kûb ed-Devrakî ile mukayese ederek Ahmed'in daha çok hadis rivayet ettiğini, hadis bilgisinin daha iyi olduğunu, Ya'kûb'un ise rivayet konusunda daha titiz davrandığını söylemiş, bununla beraber her ikisinin de güvenilir birer muhaddis olduklarını belirtmiştir. Ahmed ed-Devrakî'nin oğlu İbnü'd-Devrakî diye tanınan Ebû'l-Abbâs Abdullah da babasının hocalarından Affân b. Müslim ve Ebû Seleme et-Tebûzekî ile Yahyâ b. Maîn gibi otoritelere hadis öğrenmiş, İbn Sâid el-Hâşimî, Mehâmilî, Muhammed b. Mahled ve İbn Kânî' gibi tanınmış âlimlere hocalık yapmış bir muhaddisti.

Devrakî 22 Şâban 246'da (11 Kasım 860) Sâmerâ'da vefat etti.

Eserleri. Zehebî'nin güzel eserler verdiğini söylediği Devrakî'nin bilindiği kadarıyla günümüze gelen tek eseri *Müsnedü Sa'd b. Ebî Vak-kâs*'tır. Devrakî bu kitabında Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadisleri bir araya getirmeyi hedef almakla beraber Hz. Âişe, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Amr b. Âs, Ebû Hüreyre ve Zührî'nin sözü olan altı rivayeti de eserine almıştır. Bu rivayetlerin Sa'd b. Ebî Vakkas'la ilgisi yoktur. Kitabı neşreden (Beyrut 1407/1987) Âmir Hasan Sabrî, içindeki 134 rivayetin yetmiş sekizini sahih, yirmisini hasen, yirmi sekizini zayıf, ikisini çok zayıf olarak değerlendirmiş, altısı hakkında ise karar verememiştir. Sa'd'dan gelen rivayetler Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde 184'ü, Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'inde 200'ü bulduğuna göre Devrakî'nin onun bütün rivayetlerini topladığı anlaşılmaktadır.

Devrakî'nin bundan başka *Sîretü 'Ömer b. 'Abdî'azîz ve zühdühû* (beş cüzden ibaret olup talebesi Bakî b. Mahled tarafından rivayet edildiği belirtilmektedir), *Zühdü İbn Sîrîn ve Eyyûb ve Vüheyb b. el-Verd ve İbrâhim b. Edhem ve Süleymâne'l-Havvâs* (Bunu da Bakî b. Mahled rivayet etmiştir) ile *Müsnedü 'Alî b. Ebî Tâlib* adlı eserlerinin bulunduğu da kaydedilmektedir.

DEVRAKÎ, Ahmed b. İbrâhîm

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. İbrâhîm ed-Devrakî, *Müsnedü Sa'd b. Ebî Vakkaş* (nşr. Âmir Hasan Sabrî), Beyrut 1407/1987; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 6; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 39; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 21; Sem'ânî, *el-Ensâb*, V, 353-355; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 6-7; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 249-251; Zehebi, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 505; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 130-133; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 10-11; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 220; Sezgin, *GAS*, I, 112; Muhammed Cäsîm Hammâdî el-Meşhedânî, *Mevâridü'l-Belâzûrî 'ânî'l-üsreti'l-Ümeviyye ft En-sâbi'l-esrâf*, Mekke 1407/1986, II, 528-556.

M. YAŞAR KANDEMİR

DEVRAKÎ, Ya'kûb b. İbrâhîm

(يعقوب بن إبراهيم الدورقي)

Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm
b. Kesîr ed-Devrakî
(ö. 252/866)

Muhaddis.

166'da (782-83) Bağdat'ta doğdu. Kardeşi muhaddis Ahmed b. İbrâhîm gibi Abdî ve Kaysî nisbeleriyle de anılır (Devrakî nisbesinin anlamları için bk. DEVRAKÎ, Ahmed b. İbrâhîm).

Bağdat'ta tâbiinin büyüklerinden meşhur hadis ve fıkıh âlimi Leys b. Sa'd'ı gördüğü söylenen Devrakî ilim tahsil etmek için çeşitli ülkelere seyahat etmiş, Yahyâ b. Maîn, Süfyân b. Uyeyne, Yahyâ el-Kattân, Vekî b. Cerrâh, Abdurrahman b. Mehdî gibi muhaddislerden hadis öğrenmiş, Ahmed b. Hanbel'den de faydalanmıştır. Kendisinden de *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden başka kardeşi Ahmed ed-Devrakî, Ebû Zür'a er-Râzî, Ebû Hâtim er-Râzî, İbn Huzeyme, Yahyâ b. Saîd gibi büyük muhaddisler rivayette bulunmuşlardır. *et-Tabakât* sahibi İbn Sa'd da onun talebesi olmuştur.

Nesâî ve İbn Hibbân onun güvenilir bir muhaddis olduğunu söylemişlerdir. Hatîb el-Bağdâdî ve Zehebi'nin de güvenilir bir hadis hâfızı olarak nitelendirdikleri Devrakî kendi döneminde Irak bölgesinde çok hadis rivayet etmekle tanınmıştır. Kaynakların çoğunda Devrakî'nin bir müsned olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Dâvûdî onun bir de tefsir yazdığını söylemekte ise de hocası Hüseyim b. Beşîr'in *et-Tefsîr*'ini rivayet etmiş olması sebebiyle (bk. Sezgin, I, 38) böyle bir hükme varılmış olabileceği akla gelmektedir.

Devrakî Bağdat'ta ölmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 360; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 202; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 277-280; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 414-415; Sem'ânî, *el-Ensâb*, V, 353-354; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 141-144; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 505-506; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 381-382; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, II, 377; İbnü'l-İmad, *Şezerâtü'z-zeheb*, II, 126; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 537; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 194; Sezgin, *GAS*, I, 38.

SELMAN BAŞARAN

DEVRAK

(دوران)

Sûfilerin yalnız başına
veya topluca vecde gelip dönerek
zikir yapmaları anlamına gelen
tasavvuf ve müsilki terimi.

Bir vaazın, okunan Kur'an âyetlerinin veya ilâhînin etkisiyle uygulanan ve coşan bir sûfinin çok defa gayri ihtiyarî olarak yerinden fırlayıp dönmeye başlamasına devir, devran, deveran, çarhetme, hareket, kıyam ve semâ gibi isimler verilmiştir. Devran bir sûfinin tek başına dönmesiyle olduğu gibi bazan derviş cemaatinin topluca ayağa kalkıp dönmesiyle de gerçekleşir. Bu olay sûfinin iradesi dışında meydana gelirse mutasavvıflar bunu makbul bir hal sayarlar. İradeli olarak yapılan devran ise özellikle ilk sûfiler tarafından pek hoş karşılanmamışsa da daha sonra tarikat mensupları arasında usulüne uygun ve samimi olarak uygulanması şartıyla bunda bir sakınca görülmemiştir (Serrâc, s. 377-382).

Devranın saiki kalbe gelen vârid* ve cezbedir. Sûfî bazan tasavvuf meclislerinde Kur'an, vaaz ve özellikle ilâhî dinlerken kendisine gelen vâridlerin (vâridât) tesiriyle duygulanıp heyecanlanır. Bu durumda mümkün olduğu kadar heyecanını belli etmeden sükûn halini muhafaza etmesi tasavvufî edeptendir. Fakat vârid güçlü, sâlik de çok duyarlı ise sükûnetini muhafaza edemeyip sallanmaya başlar; bazan elinde olmaksızın yerinden sıçrar ve coşarak dönmeye başlar; bazan da yere yığılıverir. Heyecanı geçince sakinleşir ve sessizce yerine oturur. Tek başına deveran eden derviş çok defa bulunduğu noktada, bazan Mevlâvîler gibi bir daire oluşturacak şekilde döner. Toplu olarak gerçekleştirilen devranda dervişler bir halka oluşturarak dönerler. Mevlâvî semâında olduğu gibi bunun belli bir zeminde belli bir düzen

içinde belli daireler üzerinde dönülerek gerçekleştirildiği de olur. Bir dervişin devrana başlaması için sûfiler meclisinde veya tarikat âyinine bulunması gerekmez; işittiği herhangi bir söz veya sesin tesiriyle de coşup devretmeye başlayabilir.

Kuşeyrî, IV. (X.) yüzyılda yaşayan Cehm ed-Dukkî adlı sûfinin sûfiler meclisinde coşup devran yaptığını kaydeder (*er-Risâle*, s. 205). V. (XI.) yüzyılda yaşayan Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr'ın ise sabaha kadar süren semâ meclisleri düzenlediği (İbnü'l-Müneyyir, s. 236, 240, 384), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin kuyumcular çarşısından geçerken çekiçlerin çıkardığı sese kendini kaptıracak sokakta devran etmeye başladığı bilinmektedir.

Devran, Melâmîyye ve Nakşibendiyye dışında mutasavvıfların çoğu tarafından kabul edilip uygulanmıştır. Ancak devranla (hareket) sükûn hali mukayese edilip aralarında bir tercih yapma cihetine gidildiği de olmuştur. Bazı mutasavvıflar hareket, bazıları ise sükûn halinde olmayı tercih ederken tercihlerinin içinde bulunulan şartlara bağlı olduğunu söyleyenler de vardır. Ebû Saîd el-A'râbî hareketin vâride bağlı olduğunu, bazı vâridlerin hareket, bazılarının sükûn tesiri yaptığını söyler (bk. Serrâc, s. 383). Başka bir açıklamaya göre sâlik ya istîtâr (perdenin çekilmesi) veya tecellî (perdenin kalkması) halinde bulunur. Birinci halde iken hareket etmesi, ikinci halde iken sükûnet halinde bulunması gerekir. Bununla beraber hareket zaaf ve acz, sükûn kemal işaretidir (Kuşeyrî, s. 647, 746).

Kâdiriyye, Rifâiyye, Mevleviyye, Sühreverdiyye, Çiştiyye, Halvetiyye başta olmak üzere hemen bütün tarikatlarda devranî zikre büyük önem verilmiş ve tarikatın bir esası haline getirilmiştir. Mevlâvîlik'te adını Sultan Veled'den alan üç devir (edvâr-ı selâse) vardır. Bu devir, dervişlerin düzenli ve edalı bir şekilde semâhânedede üç defa dolaşmalarından ibarettir. Devirlerden her birinde belli selâmlar ve dualar okunarak devranın önemine ve insan tabiatıyla olan ilişkisine işaret edilir (Ankaravî, s. 67). Hem kendi eksenlerinde hem de semâhânedede belli daireler üzerinde dönen Mevlâvîler şeyhi kutba, semâzenleri de bu kutub çevresinde dönen yıldızlara benzetirler.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Hak tâlibi olanların sülûk esnasında iki yol takip ettiklerini, bunlardan uzun ve doğru olan